

SZABÓ FANNI – RÓFI MÓNICA

*A jövő értelmiségének munkaerő-piaci helyzete
Derecske járás területén élő diplomás fiatalok
munkaerő-piaci lehetőségei*

Bevezetés

Minden országban a gazdasági fejlődés és fellendülés egyik alapja a megfelelően képzett munkaerő. A munkaerő képzéséhez elengedhetetlen a megfelelő színvonalú oktatás mind közép-, mind felsőfokon.

A munkanélküliség nem csak hazánkban, hanem világszerte jelentkező probléma, amely a fiatal generációt sem kerüli el. A munkanélküliség és az iskolai végzettség közötti összefüggés régóta ismert: minél magasabb az iskolai végzettsége valakinek, annál kisebb eséllyel lesz munkanélküli, illetve ha azzá vált, rövidebb idő alatt fog találni másik állást.

Jelen írásban rövid összefoglalást adunk a felsőoktatásban bekövetkezett változásokról, és a Derecske járás területén lakó, a Debreceni Egyetemen diplomát szerző, illetve szerzett hallgatók helyzetét vizsgáljuk a munkaerőpiac szempontjából.

A felsőoktatás alakulása – történeti háttér

A felsőoktatás történeti-szerkezeti változásainak áttekintése a diplomával rendelkező fiatalok vizsgálatának kiindulópontja. Ennek megfelelően a következőkben röviden összefoglaljuk, hogy milyen főbb változások történtek a felsőoktatás területén az elmúlt fél évszázadban.

A felsőoktatás témakörében végzett kutatások a 1960-70-es években indultak újukra, azóta számos jelentős eredmény született. Az 1960-as évektől kezdődően növekvő számú hallgató vesz részt a felsőoktatásban, az oktatási expanzió, a tömegoktatás megjelenése figyelhető meg. A régi elitegyetemek, ahol inkább a magasabb presztízsű réteghez tartozók gyermekei folytathattak felsőfokú tanulmányokat, korszerűtlenné váltak. Kibővült a hallgatók származásának köre, így alacsonyabb státuszú fiatalok is bekerültek az egyetemekre (Hrubos 2006). A felsőfokú képzés az 1980-as évektől kezdve töltött be reguláló szerepet az oktatási rendszerben.

A fejlődés elengedhetetlen része a változás, amely olykor válságokat idéz elő az egyetemek életében is. Az első ilyen időszak a 18-19. században következett be,

amikor is a felvilágosodás időszakában az egyetemeket konzervatívoknak, elavult intézményeknek gondolták. A Humboldt testvérek nevét említhetjük, hiszen ők voltak az elsők, akik a megújulást képviselték (Berlini Egyetem). Az elképzelésük alapja a professzionalizmus volt, vagyis szerintük nem generalistákra, hanem specialistákra van szükség, magas intellektuális műveltség és szabadság szükséges a kimagasló eredmények eléréséhez. Megvalósították az elképzelésüket és mintát nyújtottak az európai egyetemek számára (Hrubos 2006).

A következő fordulópontra a nemzetállamok kialakulásakor következett be. A totalitárius rendszerekben az egyetemek befelé fordultak, szigorú kontroll alá vonták őket.

A magyar felsőoktatásra szűkítve a témát, annak vizsgálatánál egyik fontos mutatószám a hallgatóság arányának változása időről időre. A hallgatói létszám növekedését jól tükrözi, hogy míg a XX. században az egyetemekre járó fiatalok száma 10 ezer fő körül mozgott, addig mára 300 ezer fő tanul a felsőoktatásban. Ez magában hordozza természetesen azt is, hogy a korábban jól működő rendszerek a sokszorosára nőtt hallgatósági létszámok mellett nem működhettek, így változásra volt szükség. A II. világháború előtt működő irányítási rendszer nem felelt meg az új kihívásoknak.

A globalizáció hatására a világ kitágul, a piacok világméretűvé nőnek, versenyhelyzet alakul ki minden területen. Megjelenik a tudásalapú társadalom, amely „nagy tömegben igényli a kiművelt emberfőket, felkészült szakembereket.” (Barakonyi 2004: 66).

A munkavállalónak olyan tudással kell rendelkeznie, mellyel képes gyorsan, önállóan dolgozni, a fellépő problémákat kezelni, és megoldani. A versenyképesség is egyre növekvő szerepet tölt be a felsőoktatás világában. A magyar felsőoktatás akkor lehet versenyképes, ha sikeres, minőségi oktatást képes nyújtani.

A felsőoktatás expanziója kiemelt helyet foglal el a fejlett országok gazdasági és társadalmi fejlődésében. Hiszen köztudott, hogy a munkaerőpiacon a magasán képzett munkaerőre van szükség, mely a gazdasági fejlődéshez elengedhetetlen. A másik fontos elem a demográfiai tényező, hiszen a II. világháború után születettek száma kifejezetten magas volt, akik szerettek volna belépni a felsőoktatásba. A második „Baby-boom” gyermekei a nyolcvanas években értek 18-23 éves korba. Ezután valamelyest mérséklődött a felsőoktatásba jelentkezők aránya, de a társadalmi nyomás a bővülésre nem hagyott alább. Mind többen és többen szerettek volna részt venni a felsőoktatásban. A jelenség kapcsán azonban meg kell említeni annak gazdasági vonatkozásait is. Az elhúzódó recesszió, az ezzel együtt járó magas munkanélküliség, beleértve a magas fiatalkori munkanélkülieket, egyik megoldásának tűnt a fiatalok beiskolázása, ezzel a felsőoktatás bővítése. A robbanásszerű bővülés aggodalmat is kiváltott a kutatókból, mely szerint ez az új helyzet egy másféle szemléletet is követel (Hrubos 2006).

A rendszerváltást követően hazánkban számos változás következett be a felsőoktatás területén (Halász 2011). Ugrásszerűen megnőtt a felsőoktatásban tanuló hallgatók aránya. A felsőoktatás expanziója kapcsán előnyök és hátrányok is megfogalmazhatóak. Az egyik leghangsúlyosabb probléma a túlképzés, illetve a munkaerőpiac és a felsőoktatás összehangolásának hiányosságai (Jóna 2013).

A 2005-ös évtől kezdődően szemtanúi vagyunk a hallgatói létszám visszaesésének, mely természetesen összefüggésben van a „jellemző korcsoport fogyásával.” (Statisztikai tükör 2009: 3).

A felsőoktatási képzési rendszer legutóbbi nagy szerkezeti átalakítása 2006-ban történt meg, amikor bevezetésre került a Bolognai rendszer, mely többciklusú rendszeren alapszik (alap-, mester- és doktori képzés). A folyamat az Európai Felsőoktatási Térség (EFT) létrehozását célozta meg, amely egy független, kormányközi reformfolyamat. A bevezetés célja a hallgatók mobilitásának megkönnyítése, valamint a felsőoktatásban tanulók szakmai pályafutásukra való sikeres felkészítése. Az alapképzés során az általános ismeretek, illetve készségek, képességek és a szakmai kompetenciák alkotják a fő irányvonalat. Az egyes szakmák specializálódására, elmélyülésére a mesterszakokon kerülhet sor. Erre épül harmadik szintként a doktori képzés. (www.felvi.hu). A fiatalok így hamarabb, az alapképzés elvégzését (3 év) követően kikerülhetnek a munkaerőpiacra.

A Bologna-folyamat bevezetésével számos vita alakult ki a pártolók és az ellenzők körében. Azok esetében, akik az akadémiai és tradicionális (humboldtí) egyetemfelfogást vallják magukénak, az egyetem megszűnését és a duális felsőoktatás szétverését jelentette az új rendszer. Az érem másik oldalán állók pedig a gazdasági oldal révén a nemzeti felsőoktatás versenyképessé és vonzóvá válását hangsúlyozzák. A Bologna folyamat bevezetésével a nyitás lehetősége mutatkozott meg „a globális és európai tudás gazdaságba való bekapcsolódásra és ott egyenrangú versenytársként történő részvételre” (Szolár 2010:260).

Munkaerőpiac és a fiatalok

A munkaerő-piaci elemzések során a munkanélküliség központi szerepet tölt be, amely növekvő tendenciát mutat hazánkban és szerte a világban. Ez a jelenség veszélyezteti a fiatalokat is, az Európai Unió foglalkoztatási irányvonala is figyelemmel kíséri a jelenséget, és annak csökkentését hangsúlyozza. A munkanélküliség alól a diplomával rendelkező fiatalok sem kivételek, de azt meg kell jegyezni, hogy a munka világán kívül töltött idő, és az iskolai végzettség közötti kapcsolat egyértelmű – minél magasabb valaki iskolázottsága, annál nagyobb a munkavállalásra való esélye, és várhatóan rövidebb az az idő, amelyet munkanélküliségként tölt (Gere 2001; Szepesi 2013; Statisztikai tükör 2009). A magasabban képzett fiatalok könnyebben találnak munkát, illetve a munkájuk elvesztése esetén mobilabbak: hamarabb váltanak másik szakmára, vagy költöznek el más településre (Ifjúság 2008).

A munkaerőpiac és a felsőoktatás kapcsolatát áttekintve megállapítható, hogy a felsőfokú intézmények nem igazodnak teljes mértékben a piaci szféra igényeihez. Ez érthető bizonyos szempontokból, hiszen a piac igen gyorsan változik, ám e két szereplőnek szoros kapcsolatban kell lennie egymással.

A felsőoktatási expanzió következményeként strukturális problémák is megjelentek a munka világában. Elmondható, hogy nő azoknak a száma, akik diplomával nem

találnak az iskolai végzettségükhöz, szakmájukhoz megfelelő munkahelyet, pozíciót, mert a munkaerőpiac keresleti oldalán nem jelennek meg ugyanekkora számban megfelelő munkakörök. Ekkor lehet a túlképzésről beszélni, mely az egyénen túl, társadalmi kihatásokkal is bírhat (Kővári – Polónyi 2005).

Kompetenciák a munkaerőpiacon

Az oktatásban is kiemelt jelentőségű a kompetenciák elsajátítása, vagyis olyan készségek és képességek megszerzése, melyek a munkaerőpiacon (is) elengedhetetlenek a jó teljesítményhez. Az egyetem falain belül a hallgatók szert tesznek olyan készségekre, amelyek szintén elősegíthetik a gyors elhelyezkedést a munkaerő-piacon (Rófi 2006). Az iskolának nagy szerepe van ezeknek a megtanításában, hiszen olyan készségekről beszélünk, amelyeket nem feltétlenül tanulunk meg a családi szocializáció során.

Ezek a készségek is változnak idővel, hiszen a gazdaság gyors változásával a követelmények is mások. Ami régen szükséges feltétel volt egy munkavállalónál, annak tartalma mára megváltozott és más típusú teljesítményt vár el a munkaerőpiac keresleti oldala. Ám azt is meg kell jegyezni, hogy nem nagyon lehet nagy általánosságokban beszélni, hiszen ágazatonként és munkakörönként is eltérnek a követelmények (Berde és tsai 2006).

Egy kulcskompetenciával foglalkozó cikk, mely egy OECD forrásra hivatkozik, a következő nagyobb csoportokat különítette el: az első az „Ismeretek, tudás”, a második a „készségek, jártasságok”, a harmadik a „szociális szerepek, önértékelés”, melyek az egyén személyes értékei; negyedik a „személyiségvonások”, illetve utolsó kategóriába sorolja a „motivációk”, melyek a cél felé irányítják, mozdítják az egyént (NET 1).

Derecske fiataljainak helyzete a kérdőíves vizsgálat alapján

Jelen kutatás helyszínéül Derecske járás települései szolgáltak. Derecske járás Debrecen közvetlen közelében helyezkedik el, vonzáskörzetének része, amely nagymértékben meghatározza, hogy a fiatalok döntő többsége a Debreceni Egyetemet vagy annak tagintézményét választják a diploma megszerzésére.

Derecske járás 2013. január elsejétől jött létre, mint közigazgatási egység a járási rendszer bevezetésével. Hajdú-Bihar megyében található, Debrecen vonzáskörzetébe tartozik, mely a kutatás szempontjából jelentős. Székhelye Derecske település. Területe 650,31 km², népessége pedig 41 701 fő volt a 2011. évi adatok alapján. 13 település tartozik a járásba, 2 város (Derecske és Létavértes) és 11 község (Esztár, Hajdúbagos, Hosszúpályi, Kismarja, Kokad, Konyár, Mikepércs, Monostorpályi, Pocsaj, Sáránd és Tépe) (www.ksh.hu).

A kutatás empirikus adatait a Debreceni Egyetemen diplomát szerzett vagy jelenleg még tanulmányaikat végző, Derecske járás településeinek egyikén lakó hallgatók által kitöltött kérdőív adja. Az online kérdőív előnyeit kihasználva döntöttünk emellett a kérdezési mód mellett, hiszen napjainkban a számítástechnika és a távközlés gyors fejlődésének köszönhetően az internet hozzáférési lehetősége jónak mondható. A fiatalok életében pedig elengedhetetlen kelléke az internet mind a munka, mind a szórakozás, kapcsolattartás területén.

A kérdőív idén, 2014 tavaszán került lekérdezésre, mely során a Debreceni Egyetem valamely szakán már végzett, vagy jelenleg is tanuló hallgatók kapták meg a kérdőívet kitöltésre. A kitöltés önkéntes és névtelen volt, a válaszadói hajlandóság alacsonynak mondható. Az empirikus vizsgálat eredményeképpen 113 személy töltötte ki és küldte vissza számunkra a kérdéssort.

Meg kell említeni, hogy a minta nem reprezentatív a populációra nézve, de a kapott eredmények igen informatívak a derecskei fiatalok munkahelyi lehetőségeinek feltérképezésekor. Az empirikus adatfelvétel során kapott eredményeket statisztikai módszerekkel dolgoztuk fel.

A kutatási cél az volt, hogy képet kapjunk a derecskei fiatalok munkaerő-piaci helyzetéről, jövőre vonatkozó elképzeléseiről, elhelyezkedési esélyeiről, melyeket a számok mögötti, az egyének szubjektív megítélése szempontjából is vizsgáltunk.

A kérdések több témakört öleltek fel, a legfőbb kérdésblokkok a következők voltak: demográfiai jellemzők, iskolai végzettség, munkaéletút, kompetenciák, jelen élethelyzet és jövőbeni kilátások.

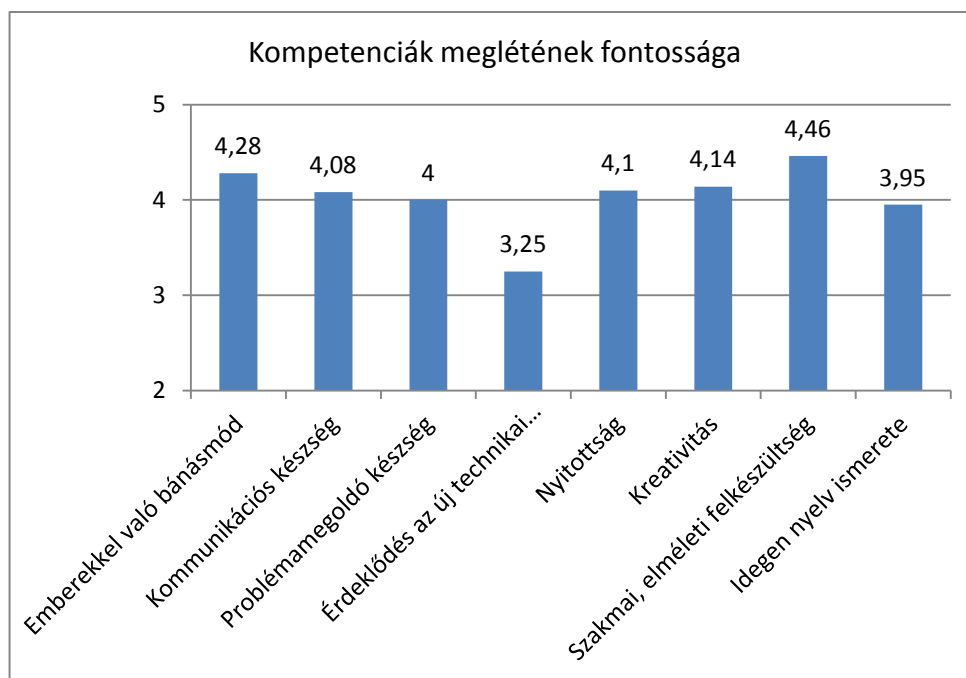
Az egyik központi kérdéskör a kompetenciát térképezte fel, vagyis hogy a megkérdezett fiatalok mekkora arányban gondolják fontosnak a felsorolt készségeket és képességeket ahhoz, hogy sikeresen tudjanak helytállni a munka világában. A válaszokat 1-5-ig terjedő skálán jelölték be a megkérdezettek.

A legfontosabbnak az elméleti és szakmai felkészültséget tekintették, majd ezt követte az emberekkel való bánásmód, a kreativitás, a nyitottság és a kommunikációs készségek. Ezek a tényezők mind magas pontszámmal voltak jelen a felmérésben. Az idegen nyelv ismerete nem annyira fontos a megkérdezettek véleménye szerint, mely meglepő, hiszen manapság elengedhetetlen legalább egy idegen nyelv ismerete és használata. Az idegen nyelvi ismeretekre irányuló kérdésnél a válaszadók közel háromnegyede jelölte meg, hogy beszél valamilyen idegen nyelven.

A hazai idegen nyelvek ismerete területén történtek előrelépések az elmúlt években, de még mindig nagy a hiányosság. A papírral igazolt, illetve a tényleges nyelvismeret és használat között nagy a távolság, hiszen épp abban mutatkozik a legnagyobb hiányosság, amelyet a munka során kellene alkalmazni, például a jó kommunikációs készség idegen nyelven (Györfi 2006).

A legkevesebb pontot pedig az érdeklődés az új technológiai és tudományos eredmények iránti készség kapta.

1. ábra. Készségek és képességek meglétének fontossága a munkaerőpiac szempontjából. (N=113)

Forrás: saját szerkesztés

Szubjektív megítélésük szerint a fiatalok 1-5-ig tartó skálán értékelték a felsőfokú tanulmányaik idején kapott szaktudást azon dimenzió mentén, hogy mennyire tudják a saját életükben használni. Az átlagérték 3,75, vagyis a fiatalok nagyobb arányban meg vannak elégedve a felsőfokú intézményben szerzett tudással.

A települések munkahely-kínálatának megítélése is fontos mutató, hiszen ha nincsenek elhelyezkedési lehetőségek, akkor a fiatalok hiába szeretnének a térségben maradni, a munkahelyek hiánya miatt ez nem mindig lehetséges. A megkérdezettek véleménye szerint a térség nem annyira gazdag olyan jellegű szabad munkahelyekben, amelyek megfelelnének a fiatalok igényeinek. Kétharmaduk azt a választ adta, hogy nagyon kevés lehetőség van a térségben, és csupán negyedük véli úgy, hogy vannak lehetőségek a számukra.

A Derecskei járás területén a munkanélküliségi arányszámok követik az országos és a megyei tendenciákat, növekszik a munkanélküliek aránya. A pályakezdő munkanélküliek száma az elmúlt egy évtizedet nézve szintén növekvő tendenciát mutat (Rácz – Szabó 2012).

A kérdés időpontjában a fiatalok nagy arányban dolgoznak, 62 %-uk végez kereső tevékenységet (ebbe beletartozik a közfoglalkoztatás (7,6 %), a bértámogatás (1 %), az alkalmazotti státusz (52,4 %) és a saját vállalkozás is (1 %)). Munkanélküli státuszban a minta közel 10 %-a van, amely alatta marad a térség fiatal diplomás munkanélküliségi

arányának. Az eredményt azonban árnyalja az a tény, hogy a kérdőíves vizsgálat nem reprezentatív a sokaságra nézve.

Összegzés

A fiatalok helyzete minden korszakban központi szerepet tölt be, hiszen ők alkotják majd a jövő nemzedékét, az ő sorsuk alakulása nagyban befolyásolja egy ország, egy társadalom jövőjét. Elmondható, hogy a diploma nagyobb esélyt teremt az elhelyezkedésre a munkaerő-piacon, illetve jobban megvéd a tartós munkanélküli státusztól, ám a diploma megléte nem elegendő a sikeres pályafutáshoz. A felsőoktatás intézménye is jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedek során.

A mai kor munkavállalójának a szakmai felkészültségen túl olyan készségekkel és képességekkel kell rendelkeznie, amelyek elősegítik a munkaerőpiac világába történő helytállást. Ezek a készségek időről időre változnak a gazdasági elvárásokhoz igazodva. Azok, amelyek régen szükséges feltételek voltak egy adott munka betöltésekor, annak tartalma mára megváltozott.

A legfontosabb készségek és képességek közé tartoznak a szakmai felkészültség, a kommunikációs képességek, a személyes készségek, és a motiváció.

Az empirikus kutatás eredményei a derecskei fiatalok megkérdezése alapján születtek. A kérdőív célja az volt, hogy képet kaphassunk a fiatalok munkaerő-piaci helyzetéről, jövőre vonatkozó elképzeléseiről, elhelyezkedési esélyeiről.

Jelen kutatás során a kompetenciák kérdéskörében kapott eredmények is alátámasztják a korábbi kutatások tapasztalatait: a derecskei járás fiataljainak véleménye szerint az elméleti és szakmai felkészültség, az emberekkel való bánásmód, a kreativitás, a nyitottság és a kommunikációs készségek azok, amelyek kulcskompetenciái a mai sikeres munkavállalónak. Érdekes momentum, hogy az idegen nyelv ismerete és használata nem annyira fontos a megkérdezettek véleménye szerint, annak ellenére, hogy manapság elengedhetetlen legalább egy idegen nyelv ismerete és használata a munkaerőpiacon. A legkevésbé értékes kompetenciának pedig az új technológiai és tudományos eredmények iránti érdeklődést jelölték meg a kérdőív kitöltői.

A munkahelyek számát tekintve, szubjektív megítélés alapján, nem igazán bizakodóak a megkérdezettek, nagy arányban a kevés munkahely választási lehetőséget jelölték meg.

Összességében elmondható, hogy a mai munkaerőpiac kihívások elé állítja a munkavállalókat, az elsajátított szakmai tudáson kívül elengedhetetlenek bizonyos készségek a sikeres elhelyezkedéshez.

Irodalom

- Barakonyi Károly (2004): Rendszerváltás a felsőoktatásban. Bologna-folyamat, modernizáció. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Berde Éva – Czenky Klára - Györgyi Zoltán – Híves Tamás – Morvai Endre – Szerepi Anna (2006): Diplomával a munkaerőpiacon. Felsőoktatási kutatóintézet, Budapest.
- Gere Ilona (2001): Ifjúsági munkanélküliség: a probléma jellemzése, eddigi intézkedések hatása, további teendők. In: Frey Mária (szerk.): EU-konform foglalkoztatáspolitikai. OFA, Budapest.
- Halász Gábor (2011): Az oktatáspolitikai két évtizede Magyarországon: 1990-2010. Kézirat. 2011. október. Készült a „Magyarország politikai évkönyve” c. kiadvány számára. halaszg.ofi.hu/download/Policy_kotet.pdf (Utolsó letöltés: 2014.07.28.)
- Hrubos Ildikó (2006): A felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása. Válogatott tanulmányok. AULA Kiadó, Budapest.
- Jóna György (2013): A felsőoktatás és foglalkoztathatóság integrációjának technikái. In: Darvai T. (szerk.): Felsőoktatás és munkaerőpiac – Eszményektől a kompetenciák felé. SETUP – Belvedere Meridionale, Szeged.
- Kővári György – Polónyi István (2005) (szerk.): A felsőfokú képzés és a gazdaság szakemberigényének összehangolási lehetőségei. OFA pályázat záró tanulmány, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2009): A felsőoktatási rendszer változásai. In: Statisztikai tükrök. 2009. III. évfolyam, 15. szám, 1-4. oldal.
- NET 1:
www.erak.hu/szemelvenyek/kompetenciafogalom.pdf#search=%22munkaer%C5%91piac%20diploma%22/
- Rácz Katalin – Szabó Szilárd (2012): Társadalmi-gazdasági folyamatok a Derecskei járás területén. In: Metszetek, 2012/4. szám – 2013/1. szám.
- Rófi Mónika (2006): A Debreceni Egyetem regionális szerepe az Észak-alföldi régió versenyképességének megerősítésében. Doktori disszertáció. Interdiszciplináris Agrár-és Természettudományok Doktori Iskola. Debrecen.
- Szabó Andrea - Bauer Béla (szerk.) (2009): Ifjúság2008. Gyorsjelentés. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest.
- Szepesi Balázs (2013): Az ifjúsági munkanélküliség csökkentését célzó NSRF-fejlesztések társadalmi-gazdasági háttérének feltárása. Hétfő kutatóintézet. Budapest.
- Szolár Éva (2010): A Felsőoktatás reformja és a Bologna-folyamat Magyarországon. In: Magyar Pedagógia, 110. évf. 3. szám, 239-263. oldal.
www.felvi.hu
www.ksh.hu